

УЛОГА ЕКОНОМСКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ У СУОЧАВАЊУ СРБИЈЕ СА ИЗАЗОВИМА ЕКОНОМСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Валентина Милосављевић*

Висока економска школа струковних студија, Пећ–Лепосавић
Зоран Драгишић

Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Очување глобалне безбедности захтева превентивно отклањање свих ризика који могу довести до криза и ратова у свету, а посебно оних економске природе. На економском, као и на политичком и стратегијском плану у светским размерама, данас су у игри велики улози и интереси земаља. Стога је улога економске дипломатије и економских представника све више усмерена на промоцију и заштиту националних интереса, односно на достављање информација и помоћ националној економији у освајању светског тржишта или одношењу победе у сучељавању са конкуренцијом. Комплексност историјског тренутка и веома неповољна економска ситуација у којој се налази наша земља намеће потребу за развијањем професионалне и квалитетне економске дипломатије, како би се у условима појачане међузависности са високо развијеним земљама остварило снажније убрзање развоја, и то пре свега у економској сфери.

Кључне речи: *економска безбедност, економска дипломатија, национални интереси, светска привреда, конкуренција*

Економска дипломатија – функције и циљеви

Под економском дипломатијом, у основи, подразумевају се дипломатске активности ради унапређења и заштите економских интереса државе. То су активности економског садржаја са циљем да се продре на светско тржиште и привуку стране инвестиције.

У изучавању економске дипломатије, као вештине и научне дисциплине, пионирску улогу и најдубљи траг остварили су Французи, па је и сам термин *економска дипломатија* француског порекла (*La diplomatie économique*). Француска је прва у свету основала школу за обучавање економских дипломата, назвавши је Школа за економско ратовање, која је за свој промотивни слоган узела Наполеонову изреку: „*Бити побеђен је могуће оправдати, али бити изненађен је неопростиво*“.¹

* Мр Валентина Милосављевић је спољни сарадник Високе економске школе струковних студија, Пећ–Лепосавић.

¹ Владимир Првуловић: „Економска дипломатија“, Мегатренд универзитет, Београд, 2006, стр. 19.

С обзиром на традиционалне везе француске и руске школе класичне дипломатије, тај термин се усталио и у руској терминологији (економическаја дипломатиа), а за разлику од њих, у англосаксонским државама искључиво се користи израз *међународни бизнис* или *трговинска дипломатија* (International business or Trade diplomacy). Под трговинском дипломатијом подразумевају се активности на промоцији и заштити интереса компанија на међународном плану, преговори са владама држава у којима послују „ћерке“ компанија, мере предупредивања могућих економских конфликта на домаћем и међународном плану, прикупљање пословних информација, као и глобална промоција извозних интереса преко дипломатског апарата, а све то уз непосредну сарадњу домаћих компанија.²

Западне дипломатије су, већ средином 80-их година прошлог века дале трајне налоге својим дипломатама да убудуће најважнији приоритет у њиховој активности буде економска дипломатија. Француска је учинила пионирске кораке у трансформацији своје класичне у модерну економску дипломатију. Таква трансформација започела је још са тзв. нафтном кризом, а нарочито је интензивирана за време председника Франсоа Митерана (Francois Mitterrand), који је од амбасадора затражио да убудуће апсолутни приоритет у њиховим активностима добије економска дипломатија. Његов наследник на месту председника Републике Жак Ширак (Jacques Chirac) наставио је са тим трендом у инструкцијама које даје својим дипломатама. На годишњем сусрету са амбасадорима Француске у свету, одржаном 1996. године, председник Ширак се шефовима француских дипломатских мисија обратио на следећи начин: „*Амбасадори Француске, ви сте, такође, амбасадори француске привреде. Велики изазови данас се догађају на економском плану, а да су француски грађани тога мање свесни. Ми морамо допринети прогресивној адаптацији наше економске машине у складу са променама у свету*“.³

Већ из овог наступа шефа једне велике и развијене земље види се да се у новом глобалистичком поретку нова задужења и одговорности постављају пред економске представнике у свету. Нови полет економије њихове земље мора у њима добити важност сарадника, који ће информацијама и сугестијама допринети усмеравању њихове извозне експанзије, трансформацији спољноекономског наступа, новим производним програмима и квалитету производа, који морају да задовоље свет или локално тржиште.

Дакле, главна функција економске дипломатије јесте заштита националних економских интереса у међународним економским односима. Са глобализацијом светске привреде и међународне политике, интерес појединих привреда да буду промовисане у иностранству и да се, на светском тржишту, изборе за што веће учешће и удео у оствареном профиту, постаје и државни интерес њихових земаља.

Економски представник данас је, пре свега, аналитички посматрач привредних кретања на светском тржишту и економске ситуације у земљи у коју је послат, прикупљач важних економских и поверљивих информација, аутономни и ауторитативни преговарач у економским пословима и иницијатор трансформација у привреди земље, у складу са интересима њене економске експанзије.

Економске дипломате воде свакодневну битку са конкурентима у потрази за поверљивим економским информацијама, надмећу се за освајање нових или проширење при-

² Naray, Oliver: „Commercial Diplomacy: A Conceptual overview“, 7th World Conference of TPOs, The Hague, The Netherlands, 2008; доступно на сајту: <http://www.tpo-net.com/en/WTPO-Conference/Documents/Conf7/Naray%20Conference%20paper.pdf>, стр. 2, 25/05/2012.

³ Владимир Првуловић: „Економска дипломатија“, Мегатренд универзитет, Београд, 2006, стр. 332.

суства на постојећим тржиштима, а све ради промоције националне привреде у светској размени, као и препорука како да привредници њихове земље што успешније продру у тај тржишни простор и освоје га сопственим производима, технологијом и улагањима.

Прикупљање важних економских и поверљивих информација свакако је једна од најделикатнијих активности економског дипломате. Информација је кључни елемент успешности сваког, па и економског посла. У економским односима данас, значај праве, проверене и благовремене информације, по многим ауторима, раван је значају капитала који је уложен у извесну економску операцију. На основу релевантних информација о најновијим трендовима, истакнути економски представници утичу на асортиман, карактеристике и квалитет извозних производа и производних листа.

У свим фазама производње, а касније и у наступу на светском тржишту, права информација је неопходна за правовремено и сврсисходно одлучивање и коначни позитивни економски резултат компаније. Дакле, права информација дефинише стратегију привредног, научног или финансијског наступа у иностранству.

На основу прикупљених теоријских и научних информација, затим прецизних методолошких информација, као и информација о окружењу, стручни тимови разматрају све аспекте одређеног проблема, елементе неопходне за стручну разраду пројекта, могућности успеха и потенцијалне ризике, конкурентску способност супарника на светском тржишту, евентуалне законске и административне баријере, и најповољнија подручја за експанзију.

У успешном спровођењу стратегија коришћења информација, посебно се истичу Јапанци и њихове компаније у свим областима, због чега се у Европи и Америци све више проучавају њихова искуства у стратегијама коришћења информација. Један од примера успешне стратегије коришћења информација је међународни пројекат биолошких истраживања „Frontiere humaine“ (Људска граница), који је 1987. године покренуо јапански премијер Накасоне на Самиту G-7 у Венецији. Овај пројекат демонстрира лидерске амбиције Јапана у међународним биолошким истраживањима. Одобравајући значајне стипендије за водеће научнике, Јапанци су створили читаву мрежу прилива научних информација о новим продорима у фундаменталним истраживањима о функционисању људског мозга, меморији, познавању генома, људске патологије и друго, која им обезбеђује супериорност над англосаксонским партнерима у овој области. Мрежа је развијена преко јапанских трговинских бироа у свету „Sogo Sosa“ (Sogo Sosa), који заједно са CIA чине праву обавештајну централу на планети.

Треба поменути да информације могу бити стратегијски искоришћене за дестабилизацију, чак и великих мултинационалних привредних гиганата, компромитовање њихових производа и драстичан пад њихових берзанских акција. Познати су примери медијских полемика о наводној санитарној и биолошкој неисправности „Кока-Колиних“ производа у лименкама произведеним у Белгији 2000. године, који су изазвали праву револуцију, затим афера „лудих крава“ у Енглеској и европске забране коришћења „енглеског“ јунећег меса, афера „лудих пилића“ у Белгији и други. Овакви примери потврђују да информација, права или гласина, може имати врло дестабилизациону улогу по економске активности једног предузећа.

Економске информације се, по садржају, могу условно класификовати на следеће категорије:

- информације о производним капацитетима и резултатима (фирме или државе);
- информације о пословном плану;

- информације о производним програмима и производним листама;
- информације о квалитету, цени и количинама одређених производа;
- информације о плановима за увођење новог производа или серије производа;
- информације о резултатима лабораторијских и научних истраживања вршених на новим производима;
- информација о плановима наступа на страним тржиштима;
- информације о конкурентима и анализа њихових могућности у сучељавању на светском тржишту;
- информација о плановима за сузбијање конкуренције;
- информације о изградњи нових производних капацитета;
- информације о намери страних улагача да инвестирају у дотичну фирму или земљу;
- информације о намерама дотичне фирме да инвестира у иностранству;
- информације о тајним финансијским трансакцијама и манипулацијама у иностранству;
- информације о стању берзанских акција;
- информације о наступу одређене фирме или земље на међународном тржишту капитала (кредити, позајмице, и сл.);
- информације о кадровима и предвиђеним кадровским променама;
- информације о коришћењу корупције у пословним пројектима;
- информације о осталим пословним тајнама фирме или земље, и друге.⁴

Свака од наведених информација је од капиталног значаја за економске дипломате, фирме или земље и може послужити за планирање пословне стратегије и наступа сопствене фирме или земље и њихово успешно сучељавање са конкурентима на светском тржишту. Због тога се овај део послова економског дипломате – прикупљање поверљивих економских информација, сматра најделикатнијим и захтева највеће истраживачке и конспиративне способности дипломатског агента и економско-дипломатског сервиса у целини.

Безбедност економских информација

Видели смо да је информација, уз капитал и људске ресурсе, један од кључних елемената сваког привредног подухвата, као и незаобилазан фактор сваког производног процеса. Зато не треба да чуди толика потреба за економским информацијама, која је технолошким усавршавањима и тренутном електронском комуникацијом на читавом свету умногоме олакшана. Тимови стручњака свакодневно раде на пословима праћења, откривања, прикупљања јавних и поверљивих економских информација, њиховој анализи и достављају их пословодним руководством своје фирме или државним органима.

Као што је економска информација један од кључних елемената економског успешног пословног подухвата, тако је безбедност економских информација важан елемент праве информације у служби интереса онога ко је поседује.

⁴ Владимир Првуловић: „Економска дипломатија”, Мегатренд универзитет, Београд, 2006, стр. 159.

Безбедност економских информација подразумева њену заштиту од нежељеног откривања, од модификације или преправљања, од претварања у дезинформацију или гласину, од коришћења против интереса онога ко је поседује, од убацивања електронског вируса или широке пролиферације конкурентима или јавности.⁵

Заштита националних интереса, борба против тероризма, спречавање недозвољених финансијских махинација, борба против шверца и црне берзе, корупције, „прања новца“, затим заштита јавног реда и мира, борба против порнографије, педофилије и других порока, сузбијање недозвољене имиграције, само су неки од разлога због којих развијене земље развијају софистициране системе надгледања међународног комуницирања у свим видовима. У време глобализације у којем живимо, најприсутнији разлози на надгледање међународног комуницирања су економске природе – економска шпијунажа и заштита економских интереса одређене земље.

У области међународног електронског комуницирања развијени су невероватни електронски системи за надгледање свих послатах и примљених порука. Случај англосаксонске шпијунске мреже „Ешелон“ (Echelon)⁶ посебно је занимљив. Мрежа од 120 сателита покрива целу планету и чини систем који је у стању да дневно контролише две милијарде порука, захваљујући вештачкој интелигенцији и задатим кључним речима. Сателитски шпијунски систем „Ешелон“ се, дакле, бави прикупљањем и анализом различитих политичких, безбедносних, економских, технолошких и других података, а њиме командује америчка Агенција за националну безбедност (NSA).

Имајући у виду чињеницу да су се до данас прислушни капацитети у свету знатно увећали, као и чињеницу да су технолошке методе и технике обезбеђења информација системски допуњаване новим открићима техника за „проваљивање“ и уклањање система заштите, закључујемо да не постоји апсолутно сигурна заштита економских информација од неовлашћеног откривања и, самим тим, нежељеног коришћења. Очигледно је да је безбедност економских информација поље на којем ће се још дуго истраживати нове, софистицираније мере заштите, али и питање на коме се мора свакодневно радити и водити рачуна, у сваком контакту са економском информацијом важном за интересе компаније или службе.

Економска безбедност државе

Суштина економске безбедности састоји се у нормалном функционисању економског система у целини и могућностима бесконфликтног и нормалног укључивања привредних субјеката у економски систем, како у земљи, тако и у оквиру светске привреде. Кључну улогу овде, како видимо, има држава. У том смислу, десуверенизација државе, посебно економских и политички слабих држава, не може да прође без угрожавања економске безбедности и свега што такво стање доноси.

Опасност од угрожавања економске безбедности државе од било каквих економских фактора, који утичу на положај државе у свету и у светској подели посла, увек постоји. У зависности од државе до државе, разликују се и опасности које се

⁵ Ibid, стр.187.

⁶ Wikipedia, Internet, <http://en.wikipedia.org/wiki/ECHELON>, 30/06/2012.

односе на економску безбедност. Но, заједничко свим разматрањима јесте да исти-чу следеће проблеме:

1. Повећање социјалне диференцијације (раслојавање на мали број богатих и велики број сиромашних), односно повећање нивоа сиромаштва, што води ка нарушавању социјалног мира и друштвеног сагласја око општих друштвених и политичких циљева заједнице и државе. Увећање сиромаштва у градовима доводи до повећања криминалних активности, наркоманије, организованог криминала, проституције, трговине „белим робљем“, децом, људима и људским органима.

2. Деформисање структуре националне економије, што доводи до следећих негативних последица: ослонца на немилосрдну и нерационалну експлоатацију сировина (дрвета, земљишта, воде, руда), смањења конкурентности произведене робе, рушења технолошког јединства постојећих привредних субјеката, распада образовног и научног система, као и научне заједнице, освајања од иностраних компанија унутрашњег тржишта, посебно у вези са прехраном, лечењем становништва, његовим образовањем, информисањем, одстрањивања домаћих компанија са локалног тржишта и увећања социјалних давања из буџета по овим основама (отпремнине, плаћање радног стажа, итд.).

3. Повећање неравномерности у социјално-економском развоју региона (неки региони сиромаше, други се богате). На пример, Херцеговина и Крајина у Републици Српској, прва сиромаша, друга се развија, или север и југ Србије, где се први развија, а други сиромаша.

4. Криминализација друштва и економске делатности, што је изазвано растом незапослености, срастањем државних службеника са организованим криминалом, слабљењем система државне контроле и слично.

Мере и механизми економске политике морају бити тако конципирани да спрече спољашње и унутрашње факторе у својим намерама да угрозе економску безбедност земље. Рад државе на остваривању економске безбедности обухвата: разраду мера за излазак државе из зоне опасности, организацију рада и реализацију мера за превазилажење постојећег (непожељног) стања.

Неопходно је разматрање и издвајање (мониторинг) фактора, који у највећој мери могу да угрозе економску безбедност земље, као и разрада критеријума и индикатора економске безбедности. За државну стратегију овде је, дакле, важна: динамика и структура друштвеног производа, обим и темпо производње, регионална структура привређивања, као и улагања по регионима; стање ресурса, производног и научно-техничког потенцијала државе; способност прилагођавања привреде унутрашњим и спољашњим променама; стање буџета и кредитног система и квалитет живота становништва.

У документима америчке и руске владе проблематизују се два аспекта проблема економске безбедности, и то: економска безбедност државе као политичке творевине, и економски аспект националне безбедности.

Економска питања, дакле, постала су неутуђиви део представа о националној безбедности. У једном броју држава у први план се поставља питање безбедне доставе сировина, као и безбедност средстава за доставу тих сировина (гасоводи, нафтоводи, а у последње време и водоводи). У другим државама, опет, у први план се ставља тежиште на заштиту од економске шпијунаже, а код трећих тежиште је на економском суверенитету. Јасно је да овде интереси диктирају приоритете државне и националне безбедности.

У том смислу важно је нагласити да је већ током XVIII века у Великој Британији почело да доминира мишљење да је безбедност државе неодвојива од економског благостања, у првом реду од трговине. Уопштавање овог схватања познато је као теорија и пракса меркантилизма.

У XIX веку економска димензија безбедности и међународних односа била је повезана са дилемом „протекционизам – слободна трговина“. Немачки економиста Фридрих Лист заговарао је високе царинске баријере, апелујући и на патриотско осећање „купујмо домаће“, како би се спречио продор јефтине стране робе која уништава домаћу производњу, представљајући то као „економску агресију“. На тај начин се протекционизам претварао у елемент националне безбедности.

Управо је конкуренција Велике Британије и Немачке, односно њихових роба, сматрана крајем XIX века Ахиловом петом „краљице мора“, што се, на крају, претворило у сукоб и у један од повода за Први светски рат.

У погледу економске безбедности такође је занимљив пример јапанске спољне трговине. Наиме, спољнотрговинска политика Јапана еволуирала је од изразито протекционистичке у раним послератним годинама до сразмерно либералне почетком седамдесетих година. Ова еволуција била је условљена брзим порастом укупне, а нарочито конкурентске моћи јапанске привреде, која је имала за последицу бржи пораст извоза од увоза, пад дефицита у спољнотрговинском и платном билансу и њихово прерастање у суфиците, пораст девизних резерви и повећани извоз капитала. На тај начин, привредни амбијент у Јапану постаје спреман за трендове на светском тржишту и Јапан се залаже за либерализацију трговине као основе за привредни раст.

Можемо закључити да је економски аспект националне безбедности тесно повезан са спољном трговином. Зависност од увоза важних производа или сировина схвата се као знак зависности држава од државе или држава из којих се увози. Овде се ради о животно важној роби: храни, енергији и „стратешким“ сировинама, о зависности од увоза високе технологије и, треће, од увоза оружја. Иако Запад не престаје да прича о глобалном тржишту, он заправо примењује протекционизам који се остварује нецаринским баријерама, субвенцијама, пре свега у области пољопривредне производње, као и голом физичком силом НАТО агресије.

Педесетогодишње трајање хладног рата било је одраз, поред осталог, и делотворности постојања блоковских војних савеза. С распадом СССР-а распао се и Варшавски уговор, али је НАТО опстао. У прилог опстанка НАТО ишла је и процена земаља чланица да би од распуштања те војне силе имали много више штете него финансијских уштеда. Наиме, није тајна да је највећи профит и најбржи обрт капитала стваран управо производњом и извозом наоружања и војне опреме.

Једна од најбољих илустрација западног схватања економске безбедности јесте зависност развијених држава од увоза сировина, пре свега нафте и гаса. „Нафтни шокови“ седамдесетих година оставили су веома дубоке последице, а део тога могли смо да видимо и кроз судбину Србије, Ирака, Авганистана, Либије, а вероватно и Сирије и Ирана. Овде је умешан НАТО, који голом физичком силом обезбеђује јефтине сировине за Запад. То се ради иако економисти упозоравају да је то чисто економско питање које треба да се решава економским методама – кооперацијом држава, диверсификацијом доставе енергената и економском дипломатијом.

Страни кредитори, транснационалне компаније и мултинационалне корпорације делују у интересу држава из којих потичу и чију заштиту уживају широм планете, и

то на сваки могући начин, укључујући и оружану силу. На тај начин овладавају људским и производним ресурсима, тржиштем и профитом у одређеној области. У оквиру таквог економског ратовања поступа се без много размишљања о хуманости и правичности или једнакости шанси.

Први „Опијумски рат“⁷ (1839–1842) један је од првих примера војне интервенције ради заштите сопствених трговинских интереса. Кинески цар је 1839. године забранио илегални увоз и коришћење индијског опијума, који су британски трговци тајно допремали дилерима у град Кантон. По том основу, спаљено је 20.000 сандука опијума, а британски трговци су из Кантона протерани у Хонг Конг. Ово је погодило „British East India Company“, која је годишње на кинеском тржишту продавала 1.400 тона опијума, а влади Велике Британије то је био разлог да исте године поведе рат против Кине. Британска флота је окупирала кинеску обалу и поразила браниоце. Кинези су натерани да повуку забрану трговине индијским опијумом. Споразумом у Нанкингу, 1842. године, Кина је чак присиљена да пет лука отвори за приступ британским трговцима, одрекне се самосталног утврђивања царине и Британији преда на управу град Хонг Конг.

Дакле, привреда у свету функционише по правилима које намећу најразвијеније државе. Оне имају највећи утицај на уређивање општих услова пословања, посебно на трговину, финансије и производњу. Њихов утицај произилази из њихове економске снаге.

Очигледно је да су и у структурама НАТО-а преовладали економски, а не одбрамбени интереси. Сједињене Државе грозничаво настоје да искористе распад СССР-а и саме створе нови распоред снага у свету, тако да им нико не угрожава глобалне економске, финансијске и политичке интересе у светским размерама. Да би се учинио заокрет и остварио престиж и над другим земљама, амерички капитал је, као и до сада, проценио војноиндустријски комплекс као најкоњунктурнији за његову експанзију. Због тога је смишљена нова стратегија, која ће подстицати и помагати многобројне ратне сукобе широм света, али које ће контролисати њихови творци да не би дошло до већих регионалних сукоба или светског сукоба. Та нова стратегија заснива се на сукобима који су намењени земљама некадашњег трећег света, као и унутрашњим сукобима у вишенационалним и вишеконфесионалним заједницама. Њиховим дељењем настаје мноштво државица којима је неопходна сопствена војска, али и заштита од НАТО-а. Сви ти процеси праћени су снабдевањем наоружањем и војном опремом, чиме се запошљава профитабилна индустрија извозника капитала. При томе, НАТО наступа као претходница, чувар и заштитница ширења капитала западних моћника. Тако је НАТО од одбрамбеног прерастао у „Савез за одбрану интереса“.⁸

По свему судећи, државе у транзицији су принуђене на блиску сарадњу приватног и јавног сектора привреде, што имплицира развитак економских информација, које могу да користе у промовисању националних и реформи светског тржишта, укључујући и одбрану од поробљавања националних суверенитета.

Сагледавајући економску офанзиву великих земаља, очигледно је да се њихови интереси поклапају са интересима транснационалних компанија. На глобалном плану у истом правцу делују представници транснационалних компанија и најмоћнијих држава које иза њих стоје. Зато и не изненађује парола „капитал нема отаџбину“, чиме се означава неограничен домет стратегије глобализма. Отуда је изли-

⁷ Интернет, <http://countrystudies.us/china/15.htm>, 02/07/2012.

⁸ Center for Civil Security, Internet, <http://centercivil.blogspot.com/2007/12/general-u-penziji-dr-todor-petkovi-o.html>, 02/07/2012.

шно питање какав интерес имају Сједињене Државе, на пример, на Балкану (у Босни, на Космету), када су оне, као и друге западне земље, у служби мултинационалног капитала који нема граница.⁹

Водеће западне земље, на челу са САД, после доласка трупа КФОР-а на Косово и Метохију, почеле су да воде прави међусобни рат, у намери да за своје компаније осигурају најбоље погодности и профите. Обнова Косова и Метохије намеће огромне потребе; посла има много, а новца не недостаје.

Очигледно је да је Косово поприште економског рата. Свака од водећих земаља савезница у НАТО сада покушава на све начине да обезбеди привилеговане позиције на косовском тржишту и осигура остварење не само економских, већ и војних и политичких циљева. Американци су, пре него што су отворили међународни конкурс за избор најповољнијих понуда западних компанија, почели да финансирају на Космету неке од пројеката из сопствених државних фондова да би, на тај начин, дали приоритет компанијама из своје земље.

Да би се успело у оваквом економском рату понекад се користе и тенкови. Тако су Енглези, тек што су стигли пред термоелектрану у Обилићу, опколили је тенковима „челинџер“, под изговором да су то учинили због безбедности. Прилаз централе дозволили су само изабраним инжењерима, наравно Енглезима. Обнова централе зато није баш случајно поверена британским компанијама.¹⁰

Немци покушавају да до максимума искористе свој економски углед на Космету чији становници, често германофили, сада користе производе немачких фирми, а италијанске компаније рачунају на подршку сопствене владе, која им је обећала нови закон који би им повећао конкурентност и олакшао добијање уговора на Косову и Метохији.

Због свега тога још увек је тешко сагледати где је крај мирној подели ратног плена међу наводним западним савезницима, исто као што је неизвесно у који ће део света кренути у потрази за новим профитом. Ипак, једно је сигурно, испод маске о наводној хуманитарној интервенцији крије се жудња за профитом пред којим падају у воду сви облици хуманости, демократије и слободе. Профит и интереси капитала су једино што Запад истински признаје.

Приоритети економске дипломатије у суочавању са изазовима економске безбедности Србије

Економском дипломатијом Србије до сада су се бавили амбасадори и саветници за економију при амбасадама. Резултати рада досадашњих економских саветника нису задовољавајући.

У претходних 12 година Србија је веома скупо платила економска незнања кроз губитак механизма и полуга власти, а у интересу слободног протока роба, услуга и капитала. Повезивање Србије са светом водило је уклањању баријера на домаћем тржишту. Предузећа су принуђена да се упусте у утакмицу за коју нису оспосо-

⁹ Исто.

¹⁰ Center for Civil Security, Internet, <http://centercivil.blogspot.com/2007/12/general-u-penziji-dr-todor-petkovi-o.html>, 02/07/2012.

бљена. У таквим условима на домаћем и страном тржишту могу опстати само конкурентно најспособнија привредна друштва. Држава је све мање у могућности да изађе у сусрет захтевима домаћих предузетника и заштити их пред налетом стране конкуренције. Они су, на сугестију страних кредитора, приморани да по хитном поступку усвоје и прописе који искључују државну помоћ предузећима. Стране амбасаде и велике компаније су имплементирале своје интересе у Србији, а то је спиновано као „прилив страних директних инвестиција неопходних за развој Србије“.

О правичности се није много водило рачуна ни приликом продаје неких од највећих пословних система у Србији. Страни амбасадори су са високим функционерима владе Србије непосредно утврђивали поступак и цену продаје за низ друштвених и државних предузећа, од „Сартида“, преко цементаре „Нови Поповац“, до „Националне штедионице“ и „Дуванске индустрије Ниш“. Било је десетине „Greenfield“ и „Brownfield“ пројеката, али је највећи део прилива СДИ представљао куповину тржишта или природних ресурса.

Попут активности странаца и домаћи капиталисти су се понашали слично: кроз коруптивне делатности долазили су до јавних ресурса не обзирајући се на људе који су у таквим трансакцијама остајали без посла. Може се рећи да је на нашу привредну сцену ступила трка са странцима око прерасподеле богатства наслеђеног из претходног система.

Очигледно је да у свему томе није било експертско-професионалне улоге дипломатског апарата и мреже у свету да на време упозори и алармира државно руководство или антиципира евентуалне мере против наше привреде и земље.

Основни дугорочни проблем српске привреде, осим структурних недостатака, је неспособност да избалансира увоз и извоз. При томе проблем не лежи у чињеници да Србија бележи дефицит у привредном билансу, већ у висини тог дефицита и његовом хроничном карактеру. У Србији привредни раст, забележен претходних година, није довео до повећања извозне способности (или смањења зависности од увоза), већ до раста приватне потрошње. Дугорочни јаз између увоза и извоза се, као и у земљама у окружењу, покрива уз помоћ три основна механизма, а то су:

- прилив средстава из иностранства, који потичу од миграната;
- директне стране инвестиције, и
- кредитима из иностранства;

Дознаке од миграната се готово по правилу уливају у потрошњу, а не у инвестиције. Директне инвестиције из иностранства би могле да буду повезане са унапређењем извозне способности и конкурентности, али то, до сада, у Србији није био случај. Такође, инострани кредити би могли да финансирају инвестиције, што би довело до повећања индустријских капацитета и продуктивности. Међутим, текућа глобална финансијска и економска криза свакако има негативан утицај на ове новчане токове и учинила је да додатни приливи постану неизвесни.

Један од општих приоритета економске дипломатије Србије је управо изналажење могућности ублажавања последица светске економске кризе. Привреда Србије треба, у координацији са економском дипломатијом, да активира могуће „скривене“ потенцијале које она свакако поседује. Улога пословних дипломата биће усмерена на изналажење алтернативних могућности.

У Србији је покренут процес конвергенције увозне структуре српске привреде увозним структурама развијених земаља, а да претходно није дошло до приближавања српске извозне структуре извозним структурама развијених земаља. Донекле

је и логично очекивати да се увозна структура привреде гладне за увозом, посебно софистициранијих производа, приближи увозној структури развијених земаља.

Србија би требало да усмери максималне напоре, како би поправила неповољне перформансе спољнотрговинске размене Србије са развијеним земљама, испољене, пре свега, у домену структурне размене. Извозна структура темељи се, углавном, на ресурсно интензивним и производима ниже фазе прераде (обојени метали, гвожђе и челик, поврће и воће и сл.), док је структура увоза знатно разуђенија и заснована углавном на технолошки интензивним производима више фазе прераде.

Сасвим је јасно да без корених структурних реформи, односно реструктуирања домаће привреде и њеног извозног дела, као и без ојачавања институција, нема дугорочно одрживог, квалитетног раста извоза, односно побољшања извозне структуре. И поред тога што је извоз Србије заснован на примарним, односно радно-интензивним и технолошки нискоинтензивним производима, треба нагласити да би пораст удела развијених земаља у укупном српском извозу дугорочно довео до побољшања структуре укупног извоза услед континуираног унапређивања увозне тражње из ових земаља којој би српска извозна привреда морала да се прилагођава.

Сада када смо научили да постоји само интерес као здрава основа међународних економских односа и сарадње, а да је све остало демагогија, потребно је много урадити да се наша, још увек нејака привреда, помогне квалитетном економско-дипломатском акцијом и поузданим анализама светских прилика.

За успех економске дипломатије од пресудног значаја су људски ресурси, односно кадровски потенцијал. Споразумом Министарства спољних послова и Министарства економије одлучено је да Србија појача промоцију своје привреде у свету, па је 28 нових економских дипломата током 2010. године распоређено на дужност у такозваним дипломатско-конзуларним представништвима по земљама које су означене као приоритетни економски партнери Србије. Тежиште ове акције је стога управо на побољшању извоза, а резултат остаје да се види, како у квалитативном, тако и у квантитативном смислу.

Промена односа снага унутар круга водећих држава преноси се и на глобална кретања у економији. Тенденција опадања утицаја САД већ одавно је присутна и све више се појачава, док истовремено расте утицај групације BRIC држава (Бразил, Русија, Индија и Кина). Тежиште светске економије, а отуда и политике, све више се преноси на Исток, где се налазе и највећи светски аспиранти на регионалну хегемонију, а то су Кина и Индија, које представљају могуће економске и политичке изазове за америчку надмоћ. Након САД, наредних шест највећих економија и војних потрошача је управо у том подручју и све су то признате светске нуклеарне силе. На простору Евроазије данас живи око 75% светске популације. Ту се ствара близу 60% светског друштвеног производа и лежи око 70% свих енергетских резерви.¹¹ Потенцијали свих земаља евроазијске зоне, узети заједно, превазилазе чак и потенцијале америчког континента.

Србија је тек недавно схватила нужност и предност своје уравнотежене економске политике према свету. Економски аранжмани са државама у окружењу и чланицама Европске уније и даље су њен приоритет, али, уместо слања економских дипломата првенствено у земље ЕУ, где је Србија колико-толико етаблирана, шанса се мора тражити и на тржиштима Кине, Северне Африке, арапских земаља, Индије и Латинске Америке.

¹¹ Кегли – Јуџин: оп. цит. стр. 645.

Интересантно је напоменути да се политичка сарадња Србије са Латинском Америком у последњих пар година интензивирала због нама потребне подршке поводом питања независности Косова. Србија има амбасаде у четири државе Латинске Америке, и то у Мексику, Аргентини, Бразилу и на Куби.

Последњих пар година Србија је интензивирала своју дипломатску активност у овом делу света, како би ојачала своју позицију у међународним наступима при одбрани Косова и Метохије, у чему је и постигла изванредне резултате. На Генералној скупштини Организације Америчких Држава (ОАД) наша земља је успела да се избори да не дође до масовног таласа признавања једнострано проглашене независности Косова, па однос снага у Латинској Америци остаје на страни Србије.

Осим политичке сарадње, свакако је од пресудног значаја и спољнотрговинска сарадња са овим регионом, коју карактерише велики потенцијал и мала присутност наших компанија на овом великом незасићеном тржишту. Огроман потенцијал сарадње између Србије и Латинске Америке јесте у томе да велика већина земаља овог континента жели да постане економски и политички независна од САД, а за то су им потребна нова тржишта, као и нове технологије и опрема. Потребне су им наше технологије за прераду намирница биљног и животињског порекла, како би задовољили базичне потребе за храном. То је опрема за млекаре, пекаре, месаре, прераду воћа и поврћа, али и изградња термоенергетских постројења и петрохемијске индустрије. Посебна индустријска грана која би могла да забележи огроман пораст извоза у Јужну Америку је наменска индустрија. Венецуела већ годинама троши милијарде долара на набавку наоружања из Русије, а део тог колача могао би да припадне Србији.

Наша амбасада у Мексику може да послужи као добра подршка за проширивање економске сарадње са овом важном латинскоамеричком земљом. Мексико је чланица економске интеграције Северноамеричко удружење слободне трговине – NAFTA (North American Free Trade Agreement), али и многих других видова регионалне сарадње у латинскоамеричком региону. Из Мексика увозимо јака и слаба алкохолна пића, као и електричне апарате, машине и делове за машине, а у Мексико извозимо: кугличне и ваљкасте лежајеве, производе од пластике, дигитална кола, електронске трансформаторе, итд. Економски дипломата би требало посебну пажњу да посвети истраживању могућег извоза српских производа на пољу електро и машинске индустрије, као и нестандартне опреме за процесирање алкохола и алкохолних пића, прераду воћа и поврћа.

Државе чланице Боливаријанске алијансе народа Америке – ALBA (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América) представљају велико потенцијално тржиште за Србију. Тренутно су са Кубом склопљени споразуми за производњу биотехнолошких производа у Србији. Воде се преговори да се у Србији производи лек против витилига, псоријазе и дијабетичарске ноге. Могућности сарадње наших компанија са кубанским фармацеутским компанијама и Институтима за биотехнологију су неисцрпни. На Куби постоји заинтересованост за опрему која се у Србији производи за прехранбenu, хемијску, петрохемијску и фармацеутску индустрију. Наши институти за семена, који поседују семена високог квалитета и приноса, имају интерес у производњи семена на Куби. Куба је наишла на велико налазиште нафте, али не жели да се претвори у земљу извозницу већ да развија петрохемијску индустрију. Српске фирме су исказале заинтересованост да учествују у грађењу ових фабрика и Куба је одговорила позитивно. Куба отвара врата Србији ка Карибима и Ју-

жној Америци у нуђењу технологија, а Србија отвара врата Куби за Балкан и Источну Европу, када је реч о биотехнологији. Куба, која увози 80% својих потреба за храном, одлучила је да почне са супституцијом увоза отварањем производних погона, пре свега на пољу прераде и производње хране. Наша машинска индустрија је већ водила преговоре о производњи машина за две фабрике у околини Хаване.

У сличној ситуацији су и Боливија, Венецуела и Еквадор. Све три државе троше огромне суме новца на наоружање због могућег избијања сукоба између Венецуеле и Колумбије због пограничних инцидената и нарушавања територијалног интегритета. Наша војна индустрија би сигурно у овим пословима могла да нађе добар интерес.

Такође наша производња трактора и пољопривредних машина у овим државама има потенцијала, јер због топле климе постоје две сезоне за сетву и пољопривреда чини основни приход већине становништва. Будућност сарадње са Чилеом и Аргентином, али и са другим државама овог региона, налази се и у извозу пољопривредне опреме и опреме за рударство и транспорт, али и технологија за прераду воћа и поврћа. Аргентина и Чиле су велики произвођачи малина, купина и боровница, а како је у Србији пројектована и направљена прва на свету машина за ваздушно брање јагодичастих воћа, јасно је које су смернице сарадње. Са Чилеом у последњих неколико година наше фабрике наменске индустрије имају веома успешну сарадњу при извозу барута, технологија, муниције и наоружања. Из Чилеа увозимо вина и воће, а из Аргентине житарице, воће, итд.

Дакле, питање Косова и дипломатску иницијативу Србије у Латинској Америци требало би искористити за успостављање свеобухватне економске и културне сарадње на обострану корист. Многе наше компаније су пре деведесетих имале добре позиције и контакте на овом тржишту. Тренутна политичка ситуација само треба да послужи као окидач за поновно активирање старих веза за нове пословне изазове. Економска дипломатија треба да допринесе управо томе, да се на тржиштима на којима смо имали добре позиције оне поново заузму, а тамо где раније наша предузећа нису била присутна да се изврши добра процена пословних могућности и потенцијала тржишта и да се агресивним приступом освоје незаузети сегменти тржишта, али и да се истисне конкуренција нижом ценом и вишим квалитетом.

Диверсификација регионалне структуре спољнотрговинских односа Србије са светом има несумњив превентивни ефекат, јер ће јачати унутрашњу стабилност земље а домаћа предузећа чинити прихватљивијим и поузданијим партнером и за низ других држава. На тај начин економска дипломатија Србије доприниси предупређивању унутрашњих економских проблема и отклањању конфронтације које надметање на светском тржишту неминовно изазива.

Дакле, од пресудног је значаја да се одреде географски приоритети економске пажње и смер експанзије. Касније ће се, можда, ти приоритети, на основу информација економских дипломата и процене државних инстанци, преусмерити на неки нови регион, али је важно да је координација стална, а улога економског дипломате је да томе активно допринеси.

Уосталом, улога и значај економске дипломатије је управо у изналажењу, не само нових тржишта, него и нових могућности, модалитета и економске сарадње. Дакле, Србија треба да има стратегију за наступ економских дипломата из које би произашао оперативни програм наступа на циљним тржиштима, или у односу на конкретну земљу и конкретан пословни подухват.

Питање да ли Србија има толике извозне капацитете сасвим је на месту. Имамо једну робну понуду која је доста оскудна, сиромашна, немамо неки асортиман производа којима бисмо се могли подичити, и по томе смо ниско позиционирани на међународном тржишту.

Дилема у вези с тим да ли држава треба да помогне својим предузећима у наставку на европском и светском тржишту готово да и не постоји или, прецизније, не би требало да постоји. Једина права дилема јесте како обезбедити потребна средства за подршку и који су потези које треба повлачити у вишестепеном процесу промоције српске привреде на све захтевнијем светском тржишту.

Свесни смо да је Србији неопходна рационализација државне управе, ради стварања ефективне и ефикасне управе која ће ажурно пружати задовољавајући квалитет услуга. Бројни су примери који потврђују да је Србију скупо коштала неспремност и незнање да се снађе у светској економској арени. Сматрам да би наша економска дипломатија дала значајнији допринос у креирању економског милгеа земље, да је уместо, на пример, огромног броја државних агенција, тежиште стављено на стварање промишљеног, рационалног, али и офанзивнијег концепта економског представљања наше земље у свету, што се може остварити само са модерним и високообразованим кадровима, ревидираним ставовима и новим сазнањима, што морају да постану наши адути за наступајућу епоху.

Да ли је Србија заиста морала да сачека да јој шеф делегације Европске уније укаже на чињеницу да је неопходна рационализација државних агенција, али не на штету права грађана? У Србији постоји око 170 државних агенција. Ради илустрације, постоји и Агенција за истраживање поморских несрећа, иако Србија нема море, као и Агенција за заштиту животне средине и Фонд за заштиту животне средине, упркос чињеници да постоји и Министарство за заштиту животне средине. У Немачкој, која има 80 милиона становника, постоји шест независних регулаторних агенција.

Било како било, за остварење значајног економског напретка потребно је непрестано јачање конкурентности наше привреде, што је једини делотворан пут ка повећању извоза. У том смислу, процес интеграције наше земље у ЕУ представља за нашу привреду једну од најизгледнијих шанси, а без остваривања значајног напретка у привреди ова интеграција није могућа. Економска дипломатија треба да усмери своје напоре на повећање и побољшање извозних перформанси српских предузећа.

Очигледно је да не треба ништа препуштати случају. Нема економске експанзије на нова тржишта или опстанка на старим тржиштима без активног и офанзивног наступања у далеким земљама, посредовањем ефикасне и добро организоване економске дипломатије.

Стога, остаје да се надамо да је у нашој дипломатији, осим декларативних изјава, заиста схваћен пресудан значај квалитетне економско-дипломатске акције за излазак из економских и развојних проблема, а значајан учинак који оправдава средства је када привредне изложбе, одржане на потенцијалним новим тржиштима, резултирају склапањем огромних послова изградње, пројектовања, експлоатације, услуга и многих других пословних аранжмана.

Уместо закључка

Основна преокупација економског дипломате јесте како и на који начин обезбедити што повољнију позицију својој извозној привреди и предузећима на светским тржиштима, имајући у виду да на тим тржиштима владају закони беспштедне кон-

курвенције, не само економске него и неекономске природе. При томе у први план долази задатак: како заштитити своје националне економске интересе, односно остварити што већи удео у расподели расположивог светског бруто производа.

Умеће економске дипломатије не састоји се само у количини пружених информација и њиховој благовремености, већ у богатству идеја и креирању материје која је предмет преговарања. При разматрању приоритета српске дипломатије неспорна су три основна стратешка циља: наставак дипломатске борбе за очување уставног поретка земље, убрзање процеса европских интеграција и побољшање добросуседских односа.

Међутим, дипломатија мора да прилагоди своје приоритете очекивањима на економском плану. Дакле, приоритетни циљ је спречити да се у земљи продубљују економски проблеми. У наредном периоду предвиђа се интензивирање економске кризе што знатно усложњава проблеме и ставља економску дипломатију пред задатак да сама одређује приоритетне активности. Иностране инвестиције ће бити знатно смањене, и с обзиром на раст кредитних трошкова (односно недоступности кредита), многим предузећима ће бити тешко да одржавају своје текуће пословање, а о новим инвестицијама неће ни размишљати. При томе, пословне дипломате треба да имају у виду да, на дуге стазе, само оне инвестиције које проширују производњу или повећавају продуктивност могу да доведу до привредног раста. Извозно оријентисана привреда ће бити погођена сужавањем глобалног тржишта.

Ради операционализације приоритета економске дипломатије неопходно је успоставити успешно партнерство између јавног и приватног сектора. То значи да банке и друга српска предузећа успостављају што ужу сарадњу са Министарством иностраних послова. Србија, као мала и сиромашна земља са оскудним природним и радом створеним ресурсима, који су за једну трећину мањи од оних од пре три деценије, развој може да заснива искључиво у извозној оријентацији.

Међутим, није улога државе да буде предузетник и инвеститор, већ да ствара одговарајући институционални оквир, а то значи да доноси добре законе који подстичу економску ефикасност, да уведе јасна правила и обезбеди њихово доследно и непристрасно спровођење, а не да инвестира и прати пословне договоре са страним приватним улагачима.

Србија се по конкурентности котира врло ниско, са тенденцијом даљег пада, при чему је неспорно да су данас кључне баријере инвестирању у Србију бирократско-административне препреке, за разлику од ранијег периода у којем је то био политички ризик. С друге стране, и у условима економске кризе, пословне дипломате одлучујућу важност треба да придају промоцији Србије као инвестиционе дестинације.

Економска безбедност и стабилност је нови услов који је „грчка криза“ наметнула за улазак нових чланица у Европску унију. Србија и друге земље региона морају зато још марљивије прионити на реформе и нарочито сређивање својих буџета и државних трошкова, јер је то једини начин да се у отежаним околностима, и са перспективом да ће проширивање можда тећи нешто спорије, „квалификују“ као кандидати за чланство.

Последице изостајања стратегије економске безбедности Србије, односно политичке импровизације и кратковидости, најбоље се виде из следећих података Народне банке Србије:

1. Спољни дуг Србије на крају јуна 2011. године износио је 22,7 милијарди евра и у процењеном бруто друштвеном производу учествовао је 74,8 одсто.

2. Дуг јавног сектора на крају првог полугодишта ове године износио је 9,1 милијарду евра и чинио је 40,2 одсто укупног спољног дуга. Задуженост према иностранству државе и Народној банци Србије била је 8,4 милијарде евра, а гаранције државе износиле су 700 милиона евра.

3. Продајом хартија од вредности држава се у другом тромесечју задужила за 54,3 милијарде динара, тако да је укупан дуг по том основу на крају јуна износио 304,9 милијарде динара.

4. Укупан спољни дуг је за 62,5 милиона евра већи него на крају марта, док је јавни сектор повећао задуженост за 277,1 милион, а приватни сектор смањио за 214,6 милиона евра.¹²

Кредитна задуженост становништва Србије је све већа. Расте задуженост за стамбене, готовинске и потрошачке кредите, смањен је обим зајмова за рефинансирање. Доношење стратегије економске безбедности Србије је *condicio sine qua* поп успешног превазилажење проблема са којима се наша привреда суочава, као и проналажења пута стабилнијег привредног раста и развоја.

Наравно да дипломатска, па ни економско-дипломатска акција немају магичну моћ, нити могу разрешити основне унутрашње структурне проблеме привреде и земље. Оне морају бити у служби економског и политичког опоравка и стабилизације земље, али и њеног успешног представљања и продора у свет. Дакле, не само да прате, већ и да помажу економски развој, спољнополитички и спољноекономски наступ у свету.

У том смислу, од непосредног значаја је сарадња са регионалним трговинско-индустријским коморама и координација њиховог рада у сфери економске безбедности предузетништва, као и анализа и ширење позитивног искуства пословања у тој области. Подршка органима државне власти у доношењу и реализацији различитих практичних мера у борби против корупције, незаконитог преузимања предузећа и трговине фалсификованом и пиратском робом и мера за уклањање административних препрека, такође су активности економске дипломатије које су у директној вези са економском безбедношћу земље.

Литература

1. Бјелић, Предраг: *Светска трговинска организација*, Економски факултет, Београд, 2006.

2. Дашић, Давид: *Дипломатија, економска, мултилатерална и билатерална*, Универзитет „Браћа Карић“, Београд, 2003.

3. Кегли, В. Чарлс и Виктор, Р. Јуџин: „Светска политика – тренд и трансформације“, (превод са енглеског), Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука, Београд, 2004.

4. Ковачевић, Живорад: *Међународно преговарање*, Филип Вишњић, Београд, 2003.

5. Марковић, Марина: *Пословна комуникација*, Клио, Београд, 2003.

6. Митић, Миодраг: *Дипломатија као средство за промоцију, остварење и заштиту пословних интереса*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2003.

¹² Народна банка Србије, Интернет, <http://www.nbs.rs/internet/cirilica/index.html>, 30/06/2012.

7. Naray, Oliver: „Commercial Diplomacy: A Conceptual overview“, 7th World Conference of TPOs, The Hague, The Netherlands, 2008; доступно на сајту: [http:// www.tponet.com/en/WTPO-Conference/ Documents/Conf7/Naray%20Conference% 20paper. pdf](http://www.tponet.com/en/WTPO-Conference/Documents/Conf7/Naray%20Conference%20paper.pdf)

8. Петковић, Тодор: *Poslovna špijunaža i ekonomsko ratovanje*, Public Trion, Београд, 2006.

9. Петровић, Перо: *Савремена пословна дипломатија*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2008.

10. Првуловић, Владимир: *Економска дипломатија*, Мегатренд универзитет, Београд, 2006.

11. Рот, Никола: *Знакови и значења*, Плато, Београд, 2004.